

ono zahtijeva znanje i osposobljavanje da preživi kao sjećanje. Hoće li učitelji i njihovi učenici biti sposobni za imaginacijske skokove kako bi razumjeli judeo-kršćanske naracije i njihovo simboličko predstavljanje u umjetnosti i arhitekturi?

U posljednjem poglavlju *Zaključak: mutacija sjećanja* Davie niz europskih tema promatra na temelju koncepta sjećanja, pri čemu ističe dva ključna pitanja – pitanje intaktnog dominantnog kršćanskog sjećanja i pitanje diverzifikacije religije u suvremenoj Europi. Balans između te dvije teme najproblematičnije je pitanje u procjeni stanja religije Europe. Davie promišlja mogućnost obnavljanja starijeg sjećanja kršćanstva i njegovog iskorištavanja u afirmiranju sličnosti, ali se zalaže i za afirmiranje zdravih mutacija u religijskom naslijeđu. Stoga, razumijevanje religije kao oblika kolektivnog sjećanja treba sagledavati u tom svjetlu.

Definitivno se moramo složiti s konstatacijom Siniše Zrinščaka koji je u pogovoru *Religija u suvremenoj Europi: priča o neispričanoj priči* istaknuo kako se radi o informativnoj i edukativnoj, teorijski i metodologijski provokativnoj knjizi o religiji. Grace Davie daje odgovore, ali postavlja i niz pitanja koja će zasigurno mnoge inspirirati na daljnja istraživanja i na bavljenje ovim kompleksnim fenomenima.

Marija Geiger

SOCIAL SECURITY SPENDING IN SOUTH EASTERN EUROPE: A COMPARATIVE REVIEW

Budimpešta: International Labour Office, 2005., 86 str.

Usprkos razmjerno velikoj pozornosti prema političkim i gospodarskim promjenama koje su proživjele u posljednjih 15

godina zemlje jugoistočne Europe, prilično je mala pozornost posvećena neminovnim promjenama u njihovim sustavima socijalne sigurnosti – shvaćenom u širem smislu kao oblicima zaštite od starosti, bolesti, nezaposlenosti i rashodima za obrazovanje. Ovu prilično veliku prazninu više je nego uspješno popunila nedavno izdana publikacija Međunarodne organizacije rada: *Social Security Spending in South Eastern Europe: A Comparative Review* (Rashodi za socijalnu sigurnost u jugoistočnoj Europi: usporedni pregled), što ju je uredio Róbert Gál, viši istraživač iz budimpeštanskog Centra za društvena istraživanja TÁRKI. Pregled obuhvaća zemlje koje su uključene u Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Europu i to Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Hrvatsku, Makedoniju, Moldaviju, Rumunjsku te Srbiju i Crnu Goru. U prikupljanju i komentiranju podataka sudjelovali su i lokalni stručnjaci iz promatranih zemalja, a za Hrvatsku su bili zaduženi Siniša Zrinščak i Zoran Šučur. U svim promatranim zemljama sigurno postoji stalan manjak ili nepotpunost podataka tako da stvarno treba čestitati uredniku i sudionicima projekta na uspješno ostvarenoj zadaći. Zbog neusklađenosti prikupljanja podataka korištena su dva različita standarda. Dok je veća skupina zemalja izvještavala na temelju metodologije Međunarodnog monetarnog fonda, Albanija je to učinila u skladu sa standardom ESSPROS koji provodi Eurostat.

Rezultati istraživanja prikazani su u tri dijela publikacije. Prvi dio nudi širok uvid u socijalne rashode i njihovu usporedbu u promatranoj regiji. Tu se posebno razmatraju rashodi po funkcijama koju trebaju obaviti, odnosno u kojoj mjeri mirovine, naknade za vrijeme nezaposlenosti i bolesti zamjenjuju neostvoreni dohodak. Iako postoje određene sličnosti, promatrane se zemlje jako razlikuju po većini demografskih obilježja. Tako je stopa demografske ovisnosti – izražena kao ukupan

broj djece mlađe od 15 godina i osoba starijih od 65 godina u odnosu na stanovništvo u radnoj dobi od 15 do 64 godine starosti – najniža u Moldaviji (42), a najviša u Albaniji (55). Moldavija, Makedonija, Crna Gora i pogotovo Albanija imaju povoljan odnos djece u omjeru na staro stanovništvo, dok je taj odnos vrlo nepovoljan u Bugarskoj, Srbiji i Hrvatskoj. Sve promatrane zemlje imaju razmjerno nisku stopu zaposlenosti (definiranu kao zaposleni u odnosu na stanovništvo u radnoj dobi), dok se stope anketne nezaposlenosti jako razlikuju- od 7% u Rumunjskoj do 37% u Makedoniji i 42% u BiH. Prema udjelu rashoda za socijalno osiguranje u BDP-u, na prvom mjestu je Hrvatska s gotovo 31%, dok najmanji udio imaju Albanija (12%) i Moldavija (18%). Hrvatska pogotovo ima visoke rashode za zdravstvo od preko 7% BDP-a (istina, Crna Gora ima 7,3%), dok je prosjek za ostale zemlje oko 4%. Ipak, u ukupnim rashodima za socijalnu sigurnost druga izdvajanja osim za zdravstvo su najviša i iznose 64%, slijede Srbija sa 63% i Bugarska 61%.

Drugi dio knjige posvećen je regionalnoj usporedbi o obuhvatu prava u socijalnoj sigurnosti, njihovoj dostatnosti i utjecaju na siromaštvo. Navedene stope nezaposlenosti lako mogu dovesti do krivog zaključka i gotovo sigurno varaju jer se teško može očekivati da je administrativna nezaposlenost tako niska u Moldaviji i Rumunjskoj (svega 1, odnosno 7% ekonomski aktivnog stanovništva). To je prije svega posljedica **obeshrabrenih nezaposlenih** koji se u nevjeri dobivanja posla i prava preko zavoda za zapošljavanje, tamo i ne prijavljuju. Ujedno, obje zemlje u velikoj mjeri razmjerno nisku stopu nezaposlenosti duguju sporosti u provođenju reformi i primarno agrarnoj strukturi njihovog gospodarstva koja je povezana s relativno visokim stopama zaposlenosti. U publikaciji se s pravom pozornost posvećuje iznosu i trajanju novčane naknade za vrijeme neza-

poslenosti (str. 25-26). Visina novčane naknade za nezaposlene u Hrvatskoj, s obzirom na prosječnu bruto plaću, najniža je od svih zemalja za koje postoje podaci (tablica 9. na str. 26), a i maksimalno trajanje prava na naknadu od petnaest mjeseci, nešto je kraće u odnosu na druge promatrane zemlje. Naravno, treba biti prilično oprezan kod bezrezervnog prihvaćanja ovakvih navoda jer oni potječu iz službenih izvora, tako da vjerojatno postoje znatne razlike i u stvarnom prosječnom iznosu i trajanju novčane naknade za vrijeme nezaposlenosti.

U promatranim zemljama zbog produženog prosječnog trajanja života, razmjerno nisko utvrđene dobi za odlazak u mirovinu, raširenog prijevremenog umirovljenja te smanjivanja broja osiguranika (zbog zatvaranja poduzeća i ograničenih mogućnosti zapošljavanja) uslijedio je vrlo nepovoljan odnos između broja umirovljenika i osiguranika (često i više nego jedan umirovljenik na dvojicu osiguranika), odnosno znatno nepovoljnije u razvijenim industrijskim zemljama. Stoga su gotovo sve zemlje počele podizati zakonski utvrđenu dob umirovljenja, provele strože uvjete za ostvarivanje invalidske i prijevremene mirovine te proširile broj godina koje se uzimaju za izračun mirovine, kako bi se ublažio porast novih umirovljenika i zastavio rast mirovinskih rashoda. Usprkos navedenom, broj umirovljenika je u mnogim zemljama znatno veći od broja osoba starijih od 65 godina (tablica 12. na str.30), i to za više od 80% u Albaniji te za više od 40% u Moldaviji, Rumunjskoj i Bugarskoj. Osim broja umirovljenika, bitan pokazatelj je i **stopa zamjene** (udio prosječne mirovine u prosječnoj bruto ili neto plaći). Prema posljednjim raspoloživim podacima za 2002. i 2003. godinu, prosječna je mirovina činila oko 60% prosječne bruto plaće u Srbiji, oko 50% u Crnoj Gori, 30-40% u Albaniji, Bugarskoj, Hrvatskoj i Makedoniji, te svega oko 25% u Moldaviji i Rumunjskoj. Razmjerno povoljan položaj

srpskih i crnogorskih umirovljenika više je naravno posljedica niske razine plaća zaposlenih nego visokog iznosa mirovina. Još su veće razlike usporedi li se stopa zamjene za nove umirovljenike, tako da je prosječna mirovina u Srbiji veća od prosječne neto plaće, dok je u Crnoj Gori isti omjer oko 80%. Naravno, tu se pogotovo za Srbiju i Crnu Goru neminovno javljaju pitanja dugoročne financijske održivosti mirovinskih sustava kao i nepostojanje poticaja za starije osobe da ostanu u svijetu rada. U knjizi je sadržan i pregled udjela minimalne starosne mirovine u prosječnoj bruto i neto plaći. Navedeni udio je obično oko 20% bruto plaće, odnosno oko 30% neto plaće, s time da je nešto viši u Makedoniji, odnosno niži u Crnoj Gori. Naravno, važan je i podatak koliki postotak umirovljenika prima zajamčenu mirovinu, pa je to skoro trećina u Makedoniji, petina u Bugarskoj i desetina u Hrvatskoj. U promatranim se zemljama razlikuje i način usklađivanja mirovina (koji je obično prema kretanju plaća, cijena ili kombinaciji oba podatka). Prosječna starosna mirovina porasla je u 2003. godini za 17% u Moldaviji te za 9% u Srbiji, dok je stagnirala ili se smanjila u Bugarskoj i Hrvatskoj.

Iako su znatne razlike u obuhvatu umirovljenika i iznosu mirovina, još su veće razlike kod dječjeg doplatka. Tako taj doplatok u Albaniji prima svega 1% djece (tablica 16. na stranici 38) te čak 86 i 85% u Bugarskoj i Rumunjskoj. U Hrvatskoj to pravo ostvaruje oko tri četvrtine djece, dok u Makedoniji, Moldaviji i Crnoj Gori dječji doplatok prima manje od četvrtine djece.

Gotovo je najvažnije pitanje učinkovitosti cjelokupnog sustava socijalnih transfera, odnosno pomaže li se tako stvarno siromašnima ili prava u sustavu ostvaruju razmjerno bogatiji stanovnici. Ujedno je važno spoznati koji su oblici pomoći učinkovitiji. Poslije-transferna stopa siromaštva u Albaniji iznosi 25,4%, što je smanjenje za skoro 12% u odnosu na stanje

prije transfera. Posebno važnu ulogu u smanjivanju siromaštva ima mirovinski sustav, a posebnost albanskog sustava je - osim vrlo niske razine obuhvata osiguranika - različitost urbanog i ruralnog starosnog mirovinskog osiguranja. Tako transfer urbanog mirovinskog osiguranja smanjuje siromaštvo za gotovo 6%, što uz smanjenje siromaštva za oko 2% zbog ruralnog osiguranja i 1,7% drugih oblika mirovinskog osiguranja znači da je mirovinsko osiguranje općenito najvažnija odrednica smanjivanja siromaštva u toj zemlji. U Srbiji je velik dio siromašnog stanovništva (čak 96%) isključen iz primanja socijalne pomoći, dok je nešto bolje stanje s dječjim doplatkom i mirovinama koje su u većoj mjeri dostupne i siromašnima.

Treći, završni dio knjige pruža kratke pojedinačne preglede sustava socijalne sigurnosti po pojedinim zemljama. Naglasak je ovdje na institucionalnoj strukturi koja je zadužena za odobravanje i pružanje prava u sustavu. Stanje se ponovno znatno razlikuje po pojedinim zemljama, a nas naravno najviše zanima Hrvatska. Tako su samo Hrvatska i Bugarska uvele drugi stup kapitaliziranog mirovinskog osiguranja. Hrvatska ujedno od svih promatranih zemalja ima najveći udio rashoda u sustavu socijalne sigurnosti za koje se provodi *means test* (odnosno odobravanje prava u skladu s dohodovnim ili materijalnim stanjem korisnika). Pohvalno je što su obuhvaćene zemlje ipak počele sustavno istraživati učinak socijalnih transfera, ali su spoznaje, podaci i provedena istraživanja o tome još uvijek jako skromni.

Publikacija u dodacima čitateljima vrlo korisno i lako razumljivo objašnjava o nekim prilično zahtjevnim tehničkim pitanjima različitih definicija siromaštva u promatranom području te podrobnosti o definiciji koju Međunarodna organizacija rada koristi za zaposlenost. Osim dva priloga o **stopama ovisnosti** (odnosu stanovništva u radnoj dobi i umirovljenika) te pregledu

ukupnih stopa mirovinskih doprinosa, publikacija sadrži također i vrlo obuhvatan popis svih dijelova nacionalnih sustava socijalnog osiguranja uključujući i postotak izdvajanja za pojedini program, strukturu njegovog financiranja i postotak primatelja u ukupnom stanovništvu.

Možemo najkraće zaključiti da je publikacija Međunarodne organizacije rada *Social Security Spending in South Eastern Europe: A Comparative Review* stvarno pionirski i izuzetno vrijedan doprinos u stjecanju bolje slike o razvijenosti, problemima i izazovima nacionalnih sustava socijalnog osiguranja u promatranoj skupini zemalja.

Predrag Bejaković

JOURNAL OF EUROPEAN SOCIAL POLICY

Godina 15, 2005.

U petnaestom godištu časopisa posvećenog različitim aspektima europske socijalne politike pronalazimo niz tekstova zanimljivih kako iz perspektive znanstvenoga pristupa socijalnoj politici, tako iz perspektive sasvim konkretnih procesa i dilema konstrukcije socijalne politike, ne samo u zemljama EU, nego i onima koje će to postati u budućnosti. Prvi tekst prvoga broja fokusira se na vrlo intrigantan odnos socijalne države i socijalnog kapitala. U tekstu pod naslovom *The social capital of European welfare states: the crowding out hypothesis revisited*, Wim van Oorschot i Wil Arts analizi podvrgavaju tezu o tome da socijalna država istiskuje, odnosno umanjuje socijalni kapital. Neovisno o svojim dobrim namjerama, tvrdi se, socijalna država institucionalizira pomoć ljudima u potrebi te umanjuje potrebu za

neformalnom (obiteljskom, susjedskom, prijateljskom...) pomoći. U posljednje vrijeme takvo gledanje osnaženo komunitarnim pogledima te pogledima unutar tzv. trećega puta na socijalnu državu. Komunitarci smatraju da tradicionalna socijalna država zanemaruje te čak potkopava moguć i nužan doprinos civilnog društva te obitelji socijalnom blagostanju društva. Ideologija trećeg puta zaziva »omogućujuću« socijalnu državu koja stimulira i relativizira socijalne potencijale civilnoga društva i obitelji. U analizi održivosti ovakve teze autori polaze od multidimenzionalnosti socijalnog kapitala. Recentna literatura uglavnom polazi od stava da se empirijski indikatori socijalnog kapitala trebaju grupirati u tri široke kategorije: socijalne veze (odnosi sa i između obitelji i prijatelja, uključenost u rad udruga i zajednice, najčešće kroz volontiranje te javni angažman, npr. u glasanju na izborima), socijalne norme (zajedničke građanske vrijednosti, norme i običaji suradnje), te povjerenje (povjerenje u društvene institucije i druge ljude). Temeljem podataka prikupljenih unutar europskoga istraživanja vrijednosti, autori dovode u pitanje tezu o negativnom učinku socijalne države na socijalni kapital. Naime, ako bi ta teza bila točna, tada bi socijalni kapital bio najniži u skandinavskim i kontinentalnim socijalnim državama, a viši u liberalnim i južnoeuropskim socijalnim državama, možda i najviši u zemljama srednje i istočne Europe. Suprotno tome, podaci sugeriraju da je socijalni kapital viši u tzv. sveobuhvatnijim socijalnim državama, pogotovo u dijelu povjerenja i aktivne participacije. Na razini individualnih odnosa, rezultati nisu jednoznačni, ali ni ovdje ne potvrđuju tezu o razornom djelovanju socijalne države. Važno je napomenuti da se kao intervenirajuće varijable pokazuju specifične karakteristike pojedinih država, kao i individualne osobine. Socijalni kapital, onako kako se mjeri ovim istraživanjima, viši je među pojedincima s